Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

05.05.2026. Nr. 6-2/510

Uz 10.04.2026 02-09-283/2026

Bērnu klīniskās universitātes slimnīcas
valdes priekšsēdētājam
Valtam Ābolam
info@bkus.lv

Par ārstniecības personu tiesībām veikt pacientu pārmeklēšanu

Tiesībsardze ir saņēmusi Bērnu klīniskās universitātes slimnīcas (turpmāk - BKUS) lūgumu (reģistrēts 13.04.2026. ar Nr. 1179) sniegt viedokli par ārstniecības personu tiesībām veikt pacientu pārmeklēšanu BKUS Neatliekamās medicīnas centrā, lai identificētu aizliegtus priekšmetus, narkotiskās vai psihotropās vielas, kā arī medikamentus, kuru nekontrolēta lietošana var radīt būtisku apdraudējumu paša pacienta, darbinieku un apkārtējo personu drošībai.

Jautājums par ārstniecības personu tiesībām veikt nepilngadīga pacienta mantu vai apģērba pārmeklēšanu bez policijas iesaistes ir juridiski sarežģīts, jo tas skar divu būtisku principu līdzsvarošanu: no vienas puses, pacienta pamattiesības uz privātumu un cieņu[1], un, no otras puses, pienākumu nodrošināt drošu vidi un aizsargāt bērna un citu personu dzīvību un veselību[2].

Visnoteiktākais tiesiskais pamats pacienta pārmeklēšanai pastāv gadījumos, kad nepilngadīgais pacients tiek stacionēts psihiatriskajā ārstniecības iestādē bez viņa piekrišanas saskaņā ar Ārstniecības likuma 68. pantu. Šī norma piemērojama, ja pacients savu psihisko traucējumu dēļ apdraud sevi vai citus. Šādos apstākļos Ārstniecības likuma 69.[1] panta piektā daļa tieši piešķir ārstam tiesības pieņemt lēmumu par pacienta un viņa mantu pārmeklēšanu, ja pastāv pamatotas šaubas, ka pie pacienta vai viņa mantās atrodas priekšmeti, kuri ārstniecības iestādē ir aizliegti.

[1] Latvijas Republikas Satversmes 96. pants un Bērnu tiesību aizsardzības likuma 9. pants.
[2] Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. pants.

Situācijās, kad nepilngadīgais pacients (piemēram, akūtas intoksikācijas, agresīvas uzvedības dēļ) rada tūlītēju apdraudējumu, bet nav formāli stacionēts saskaņā ar Ārstniecības likuma 68. pantu, tiešs likuma regulējums, kas atļautu ārstniecības personai veikt pārmeklēšanu bez pacienta piekrišanas, nepastāv.

Normatīvie akti šobrīd paredz citu institūciju tiesības pārmeklēt bērnus. Izglītības likums[3] piešķir tiesības izglītības iestādes vadītājam vai viņa pilnvarotajai personai pārmeklēt bērna mantas. Savukārt saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 40. pantu, ja bērnu aprūpes iestādes vadītājam, sociālās korekcijas izglītības iestādes vadītājam, sociālās rehabilitācijas iestādes vadītājam, internātskolas direktoram, aizbildnim vai audžuģimenei ir pamatotas aizdomas, ka bērnam ir alkohols, narkotiskās, psihotropās vai toksiskās vielas vai to lietošanai nepieciešamās ierīces, kā arī priekšmeti un vielas, kas var apdraudēt paša bērna vai citu personu dzīvību vai veselību, bērnu drīkst pārmeklēt. Panta otrā daļa paredz, ka, ja ir pamatotas aizdomas, ka bērnam adresētajā korespondencē vai citā sūtījumā ir alkohols, narkotiskās, psihotropās vai toksiskās vielas vai to lietošanai nepieciešamās ierīces, pornogrāfiski materiāli vai kaut kas cits, kas bērnam var būt kaitīgs vai bīstams, aprūpes iestādes vadītājs, sociālās korekcijas izglītības iestādes vadītājs, sociālās rehabilitācijas iestādes vadītājs, aizbildnis vai audžuģimene drīkst pārbaudīt bērnam adresēto korespondenci vai sūtījumu.

Bērnu tiesību aizsardzības likums paredz vispārēju pienākumu nodrošināt bērna drošību. Likuma 4. panta 5. punktā noteikts, ka bērna tiesības aizsargājamas tā, lai tiktu nodrošināta bērna drošība, kā arī maksimāli aizsargāta viņa dzīvība un veselība. Savukārt likuma 48. pants paredz bērna aizsardzību no smēķēšanas, alkoholisko dzērienu un enerģijas dzērienu ietekmes, bet 49. pants – bērna aizsardzību no narkotisko, psihotropo, toksisko un citu apreibinošu vielu lietošanas. Turpretī likuma 72. pants noteic, ka iestāžu, kurās uzturas bērni, tostarp ārstniecības iestāžu, vadītāji un darbinieki ir atbildīgi par bērna dzīvības un veselības aizsardzību, par bērna drošības nodrošināšanu, kvalificētu pakalpojumu sniegšanu un citu bērna tiesību ievērošanu.

Vienlaikus Bērnu tiesību aizsardzības likuma 21. pants skaidri paredz, ka bērna tiesību īstenošanu viņa paša drošības un aizsardzības interesēs var pakļaut tādiem ierobežojumiem, kas noteikti ar likumu un ir nepieciešami nacionālās drošības, sabiedriskās kārtības, iedzīvotāju tikumības un veselības aizsardzībai, kā arī citu personu tiesību un brīvību aizsardzībai.

[3] Izglītības likuma 30. panta 3^7. daļa.

No minētā izriet, ka ārstniecības iestādēm ir pienākums nodrošināt bērna drošību, taču pašreizējais tiesiskais regulējums neparedz tiesisku pamatu rīcībai gadījumos, kad ir pamatotas aizdomas, ka bērna rīcībā atrodas aizliegtas vielas, bīstami priekšmeti vai citas vielas un ierīces, kas var apdraudēt paša bērna vai citu personu dzīvību un veselību. Līdz ar to konstatējams tiesiskā regulējuma robs, kas praksē var liegt ārstniecības iestādēm pilnvērtīgi izpildīt tām noteikto pienākumu nodrošināt drošu vidi.

Saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 17. panta otro daļu, ja iestāde vai tiesa konstatē tiesību sistēmā nepilnību, tā var šo nepilnību novērst, arī lietojot analoģijas metodi, tas ir, sistēmiski analizējot līdzīgu gadījumu tiesisko regulējumu un šīs analīzes rezultātā konstatētos tiesību principus piemērojot konkrētajā gadījumā. Taču minētā likuma norma nosaka arī, ka ar analoģiju nedrīkst pamatot tādu administratīvo aktu (iestādes faktisko rīcību), kura ierobežotu adresāta cilvēktiesības. Lēmums par bērna pārmeklēšanu vai pati pārmeklēšanas darbība ir faktiska rīcība, kas būtiski ierobežo bērna tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību. Tādēļ ārstniecības iestāde nevar, atsaucoties uz analoģiju ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 40. pantā minētajām aprūpes iestādēm, patvaļīgi paplašināt savas pilnvaras un veikt bērna pārmeklēšanu. Pamattiesību ierobežojums ir pieļaujams tikai tad, ja tas ir ne vien samērīgs un nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā, bet arī leģitīms, proti, paredzēts likumā.[4]

Ievērojot minēto, tiesībsardzes ieskatā būtu nepieciešams papildināt Bērnu tiesību aizsardzības likuma 40. pantu, paredzot, ka arī psihiatriskās ārstniecības iestāžu/nodaļu un neatliekamās medicīnas nodaļu darbiniekiem ir tiesības pārmeklēt bērnu, ja pastāv pamatotas aizdomas, ka bērna rīcībā ir alkohols, narkotiskās, psihotropās vai toksiskās vielas, šo vielu lietošanai paredzētas ierīces, kā arī priekšmeti vai vielas, kas var apdraudēt paša bērna vai citu personu dzīvību vai veselību.

Taču, lai gan šobrīd ārstniecības iestādei nav likumīga pamata veikt bērna pārmeklēšanu, tā nav atbrīvota no pienākuma rīkoties, ja pastāv pamatotas aizdomas par apdraudējumu bērna vai citu personu veselībai un dzīvībai. Šādā situācijā iestādei ir pienākums nekavējoties vērsties pie institūcijām, kurām likums šādas tiesības ir piešķīris. Atkarībā no situācijas bīstamības ārstniecības iestādei būtu jāinformē pacienta vecāki, Valsts policija un atbildīgā bāriņtiesa.

[4] K. Balodis (2015). Pamattiesību ierobežojuma konstitucionalitātes izvērtēšana Satversmes tiesas praksē. Publicēts Satversmes tiesas mājaslapā: https://www.satv.tiesa.gov.lv/runas-un-raksti/pamattiesibu-ierobezojuma-konstitucionalitates-izvertesana-satversmes-tiesas-prakse/

Informēju, ka, lai atrisinātu radušos problēmu, tiesībsardze ir nosūtījusi Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijai priekšlikumu papildināt Bērnu tiesību aizsardzības likuma 40. pantu. Aicinu arī BKUS sniegt šādu priekšlikumu Saeimai.

Ar cieņu
tiesībsardzes pilnvarojumā
Bērnu tiesību nodaļas vadītāja Laila Grāvere